

SEHER ABDAL'IN *HELVÂ VÜ NÂN'I*Fatma Sabiha KUTLAR¹

ÖZET

Seher Abdal, Seher veya Seherî mahlaslarını kullanan şairin hayatı hakkında eski kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Cönklerde ve mecmualarda çok sayıda şiiri yer alan Seher Abdal'ın bir de *Helvâ vü Nân* isimli mesnevîsi vardır. Seher Abdal, 138 beyitlik bu küçük mesnevîde bir derviş ile bir Hâricî ve oğlu arasında Belh şehrinde geçen olayı anlatmaktadır. Son derece kötü özelliklere sahip Hâricî'nin şahsında Hâricîlere olan olumsuz duygularını; Hz. Ali muhibbi dervişle Hâricî'nin oğlunun şahsında ise, Hz. Ali taraftarlarının iyiliğini ve kendisinin Hz. Ali'ye, ailesine, on iki imama duyduğu aşırı sevgiyi dile getirmektedir. Hikâyede Hızır ve Hz. Ali'nin mucizelerine/kerametlerine de yer veren şair, peygamber/nebî olduğunu işaret ettiği Hızır'la Hz. Ali'yi özdeşleştirmemekte; Hz. Ali'yi Hızır tarafından tavad edilen ve ona emreden biri olarak Hızır'dan üstün tutmaktadır. Şair, *Helvâ vü Nân*'in beyit sayısının toplamını "1+3+8: 12" olacak şekilde düzenlemek suretiyle de on iki imama olan bağlılığını vurgulamaktadır. Mesnevîde "helvâ" ve "nân"a farklı bir anlam yüklemeyen Seher Abdal, Doğu kültüründe ölenlerin canı için yapılan ve günümüzde de devam eden "helva ve ekmeğe dağıtma" geleneğinin, eskiden İran'da "Hz. Ali aşkına helva ve ekmeğe dağıtma" şeklinde yaşatıldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada *Helvâ vü Nân*, incelenerek eserin çevriyazılı metni verilecektir.

Anahtar kelimeler: Seher Abdal, mesnevî, kaside, Hz. Ali, on iki imam, Hızır, helva ve nân/ekmek, Alevî, Şii, Bektaşî.

.....

.....

ABSTRACT

There is no information about the poet who used the penname, Seher Abdal, Seher or Seherî in the sources. However, many poems by him are found in all kinds of poetry collections. One of Seher Abdal's works is titled *Helvâ vü Nân*. In this short verse narrative, a story about a mystic, his son and a Hâricî that takes place in Belh is narrated. On the one hand, in the character

¹ Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. fkutlar@hacettepe.edu.tr

of the Hâricî who is depicted in utmost negative terms negative feelings of the poet towards the Hâricîs and on the other hand in the depictions of the mystic and his son who are followers of Hz. Ali the virtues of Hz. Ali's followers and the poet's devot'on to Hz. Ali and his family and the twelve imams. The poet recounts the miracles by Hizir and Hz. Ali, yet he doesn't identify Hz. Ali with Hizir whom he describes as a prophet. Furthermore, the poet accepts Hz. Ali higher than Hizir who circumambulates him. By organizing the number of verses in his narrative as 1+3+8: 12, he further displays his devotion to the twelve imams. In his work, Seher Abdal does not interpret "helva", i.e. paste and "nan", bread, other than what they refer to. His focus on these reflects the fact that the current tradition of distributing sweet paste an bread after funerals had been practiced in Iran in previous centuries as well. In this article the verse narrative *Helvâ vü Nân* is analysed and a transcribed edition of the text is presented.

Key Words: Seher Abdal, mesnevi, kaside, Hz. Ali, twelve imams, Hızır, sweet paste and bread, Alewi, Shi 'i, Bektashi.

GİRİŞ

Seher Abdal, abdal kelimesini mahlas olarak seçmiş yirmi dokuz şairden biridir (Kaya 2002). Hayatı hakkında tezkirelerde herhangi bir kayda rastlanmaz². Şair hakkında az da olsa bilgiye yer verilen sonraki kaynakların en eskisi Mehmet Halit [Bayrı]'ya aittir³. Bayrı, *Hayat Mecmuası'*nda yayımlanan "Edebiyat Tarihimizde Kadın Simaları: Seher Abdal" başlıklı kısa yazısında bir mecmuada bulunduğu iki şiiri dolayısıyla Seher Abdal'ı konu olarak seçtiğini belirtmektedir. Şairin adına tarihler, tezkireler ve edebiyat tarihlerinde rastlanmadığını, hatta şairlerinin de bu konuda hiçbir ipucu vermediğini söyleyen Bayrı, Seher Abdal'ın kadın olduğunu kanaatindedir (Bayrı 1929: 183-184). Yazıda bu sonuca nasıl ulaştığına ilişkin herhangi bir bilgi yoktur, ama sanatçının isminin yazarı böyle düşünmeye sevk ettiği düşünülebilir. Yazarın, Seher Abdal'ın kadın şairlerden olduğu yolundaki değerlendirmesine diğer çalışmalarda hiç değinilmemesi ise dikkat çekicidir. Bayrı, şairin yaşadığı yüzyıla ilişkin olarak herhangi bir görüş belirtmemektedir. Bu konuda belgeye dayandığını belirten Ergun; Seher Abdal'ın hayatı hakkında tezkirelerde hiçbir malumata rastlamadığını, ancak Bakî hayattayken yazılan çok önemli bir mecmuada⁴ şaire ait bir manzumenin,

Erişdi fazl-ı rûhânî bize evlâd-ı Hayder'den

Alup nûş eyledük vahdet meyın sâkî-i Kevser'den

2 Ergun, tezkirelerde hayatına dair kısaca bilgi verilenin Seherî değil Sihri mahlaslı bir başka şair olduğunu belirtir (1957: 88).

3 Seher Abdal'la ilgili kaynakları ve konuyla ilgili görüşlerini benimle paylaşan Sayın Sabri Koz'a, bu makalenin oluşumuna katkıları nedeniyle Prof. Dr. Hatice Aynur'a, Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş'a, Doç. Dr. Bayram Durbilmez'e. Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya'ya, Yrd. Doç. Dr. Ali Emre Özyıldırım'a ve Yrd. Doç. Dr. Bahar Akarınar'a teşekkür ederim.

4 İnkılâp Müzesi M. Cevdet K. No. 479 (Ergun 1957: 88).

şeklindeki ilk beytinin kayıtlı olmasından hareketle onun 16. yüzyılda yaşadığı sonucuna ulaştığını söylemektedir (1955: 88)⁵. Gölpinarlı, konuyla ilgili düşüncesini “Battal Gazi’yi pir tanyan Rum abdallarındandır. Bu bakımdan XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşayan bir şair olsa gerektir” (1963: 18) şeklinde dile getirmektedir. Özmen (1998: 493) ve Kaya (2002) da Gölpinarlı ile aynı görüştedir. Söz konusu tarihi 16. yüzyıla sınırladılan araştırmacılarından⁶ Durbilmez’in (2002: 61-62) gerekçesi abdal mahlaslı şairlerin çoğunun 16. yüzyılda yaşadığına ilişkin bilgidir. Noyan (2001: 429) ise, hiçbir kanıt dayanmaksızın Seher Abdal’ın 19. yüzyıl Bektaşî şairlerinden olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda ismi şairin eserleri arasında anılan *Şerh-i Tercî-i Evhadü’ddîn Kirmânî*’nin⁷, “Dervîş Cân” isimli bir müstensih tarafından H.914/M.1508’de istinsah edilen nüshasından söz etmek gerekir. Kütüphane kataloğunda eserin müellifi olarak Dervîş Seher’in ismi kayıtlıdır (Dağlı vd. 2001: 77). Eğer Dervîş Seher’le Seher Abdal aynı kişiye ve bu nüsha şairin sağlığında istinsah edilmişse Seher Abdal’ın 15. yüzyılın ikinci yarısında ve 16. yüzyıl başlarında hayatta olduğunu ileri sürmek mümkündür. Şairin nerede yaşadığı konusundaki bilgiler de tahminden öteye geçmemektedir. Samancıgil, herhangi bir şehir veya bölge ismi belirtmeksizin “Anadolu yakasında doğmuş ve yetişmiş olduğunu abdallardan bulunmasıyla çıkarabileceğimizi” işaret etmektedir (1946: 181). Şiirlerinde Seyyid Battal Gazi’ye⁸ bağlı olduğunu belirtmesine⁹ dayanılarak Seher Abdal’ın, hayatını Eskişehir ve civarında sürdürmüş olabileceği düşünülebilir¹⁰.

Seher Abdal, *Seher* veya *Seherî* mahlaslarını kullanan şair hakkında kaynaklardaki edebî değerlendirmeler de genellikle birbirini tekrarlar niteliktedir. Belirleyebildiğimiz kadarıyla bu konuda pek de olumlu olmayan görüş Bayrı’ya aittir. Bayrı’nın, iki şiirden hareketle yaptığı değerlendirmeye göre Seher Abdal, diğer meslektaşları arasında hususiyeti haiz bir sima değil, orta halli bir şairdir. Abdal mevkiî ise bu manzumelerine bakılırsa alelâdenin altında

5 Ergun, *Bektaşî Şairleri* isimli çalışmasında ise kısaca Mehmet Halit’in çalışmasına değinmiş ve Seher Abdal’ın iki şiirini yayımlamıştır (1930: 330-332).

6 Seher Abdal hakkında elde herhangi bir malumat olmadığını işaret eden Samancıgil (1946: 181) ve Ocak (1992: 226) da sadece şairin XVI. yüzyılda yaşadığını belirtmektedir.

7 Görebildiğimiz kadarıyla bu bilgiye sadece bir kaynakta “Bunun yanında Evhadüddin Kirmani’nin menakıbına bir şerh yazdığına dair bilgiler vardır” cümlesiyle eserin adı belirtmeksizin değinilmektedir (<http://bektasidergahi.blogcu.com/seher-abdal/3552695> (Erişim: 20 Mayıs 2010)). Seher Abdal’la ilgili çalışmaların son derece az olması nedeniyle gayri resmi bir internet sitesinin *Bektaşî Dergâhu* adlı sayfasındaki bu bilgilerden de yararlanmak zorunda kaldık. Buradaki yazıda konuyla ilgili bazı kaynakların kullanıldığı, ancak kullanılan kaynaklarda yer almayan ve nereden alındığı işaret edilmeyen kimi bilgilere de yer verildiği görülmektedir.

8 Seyyid Battal Gazi, VIII. yüzyılda Bizans’a karşı yaptığı savaşlardaki başarılarla tanınan Arap-İslam devleti komutanıdır. İmam Hüseyin’in soyundan geldiği ileri sürülen Battal Gazi’nin asıl adının Abdullah veya Cafer olduğu, M.680’de Malatya’da doğduğu, M.740’da Eskişehir’de bugünkü *Seyitgazi* ilçesinde öldüğü ve buradaki *Üçler Tepesi* denen yere defnedildiği belirtilmektedir. Battal Gazi’nin Malatya, Kayseri ve Eskişehir’de makamları vardır. II. Mahmut döneminde yıkılıp canlılığını kaybeden Seyitgazi’deki dergâh, 1991 yılında kurulan vakıf sayesinde eski canlılığına kavuşmuş ve günümüzde çok ziyaret edilen Alevi-Bektaşî dergâhlarından bir konumuna gelmiştir (Öz 2000).

9 Bkz. Helvâ vü Nân’ın 136. ve 137. beyitleri.

10 Ancak, bu bağlılığın Seyitgazi Dergâhi kadar Battal Gazi’nin manevî şahsiyetiyle ilgili olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

kalmaktadır. Aruzla söylediği şiirindeki çok sayıdaki hata ise muhtemelen müstensihlerden kaynaklanmaktadır (Bayrı 1929: 183). Şairin başarılı manzumeler yazdığını belirten araştırmacılardan¹¹ Samancıgil, şiirlerinde işlediği konulardan hareketle Seher Abdal için özetle şu değerlendirmeyi yapar: Bektaşilik hurka ve tacını giymiş, ömrünü Ali demekle geçirmiştir. Hz. Ali'yi her sırrın kapısı kabul etmiş, Hz. Muhammed'le ikisinin birliğine ve Hz. Ali'nin miraca nail olduğuna inanmıştır. Şiir dilindeki çok sayıda yabancı kelime onun Bektaşilikten bir hayli ayrıldığına, daha çok şark kültürünün etkisinde kaldığının işaretidir ve bu nedenle de Aleviliği oldukça kuvvetlidir. Şair,

Âl-i Ali'yi eyle tevellâ

Sevmeyene sen söyle teberrâ

beytinde Aleviliğin önemli düsturlarından “tevellâ ve teberrâ”ya işaret ederek bunu ispatlamıştır (1946: 181). Kaya da şairin şiir tekniğinin epey iyi olduğuna, gerek aruz gerekse heceyle yazdığı şiirlerde ele aldığı konuyu yansıtmada samimi ve başarılı bir Bektaşî şairi olduğuna işaret etmiştir (2002). Ocak, Seher Abdal'ın hulûl ve tenâsüh inancını, Şii motifleri kuvvetle yansıtan şiirler söylediğine değinmiştir (1992: 226). Özmen, Seher Abdal'da Noktavilik inancının (1998: 493, 499-500); Noyan ise, hiçbir örnek vermeden Hurûfluk zevkinin (2001: 429) bulunduğu yolunda değerlendirmeler yapmışlardır. Bektaşî Dergâhı'nda¹² yine hangi kaynakta geçtiği belirtilmeden,

Tövbeler, bir dahi ben kimseye etmem kederi

Yürü ey zülfi siyah, noktadan aldım haberi

beyti dolayısıyla şairin Hurûfi-Noktavî olduğunu ileri sürenlerin bulunduğu söylenmiş, ancak Seher Abdal'ın şiirlerinde bu tür ifadelerin fazlaca yer almadığı, şairin burada sadece Hz. Ali'nin “ben be harfinin altındaki noktayım” sözüne bir telmih yaptığı ve dolayısıyla tespitin doğru olmadığı da eklenmiştir.

Seher Abdal'ın, farklı nazım şekilleriyle kaleme aldığı, bir kısmı antolojilerde yayımlanmış birçok şiirinin mevcut olduğu ve bu şiirlerin yer aldığı cönklerin de genellikle Tokat-Zile'de bulunduğu (Aytaş 1998) bilinmektedir. Bektaşî Dergâhı'nda¹³ şairin, yine kaynak gösterilmeden, Nâsır-ı Hüsrev'in *Sa'âdet-nâme*'sini Türkçeye tercüme ettiği ve Evhadüddin Kirmânî'nin menakıbına şerh yazdığı belirtilmiştir. Kütüphane kataloglarında yaptığımız taramada Seher Abdal adına bir *Sa'âdet-nâme* tercümesi nüshası tespit edilememiştir. Ancak Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Kataloğunda “Török, O. 245”te kayıtlı yazmanın (71a-77b) yaprakları arasında, başında Derviş Mehmed Sihri'ye ait olduğunu gösteren bir kayıt bulunduğu bilgisi nedeniyle dikkatimizi çeken, sondan eksik Türkçe bir *Sa'âdet-nâme* vardır. Aynı yazmanın (66b-70b) ve (74b-86b) yaprakları arasında da bu şaire ait *Kitâb-ı Kenzü'l-Bedâyi'* ve *İşâret-nâme* başlıklı ve sonlarının eksik olduğu işaret edilen iki manzum

11 Ergun (1957: 88), Özmen (1998: 493) ve Noyan (2001: 429).

12 Bu sayfanın erişim adresi ve açıklamalar için bkz. 7 numaralı dipnot.

13 Bu sayfanın erişim adresi ve açıklamalar için bkz. 7 numaralı dipnot.

metin mevcuttur (Parlatır; Hazai 2007: 121-122; 123; 126-127). Metinlerin mahlas kısımlarının bulunduğu sayfaların eksik olması kataloğu hazırlayanların şairin mahlasının “Seheri” mi “Sihri” mi olduğunu vezinden yararlanarak netleştirmesini engellemiş olmalıdır. Dolayısıyla yazmaları göremediğimiz için burada sadece Sihri mahlaslı 16. yüzyıl şairlerine yer verilen tezkirelerde bu eserlerin isimlerinin anılmadığını işaret etmekle yetiniyoruz. Seher Abdal'ın Evhadüddin Kirmâni'nin menakıbına şerh yazdığı bilgisine, tek kaynakta geçmesi ve orada da kaynak gösterilmemesi nedeniyle ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini düşünüyoruz. Bununla birlikte Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde Derviş Seher adına kayıtlı *Şerh-i Tercî-i Evhadü'ddîn Kirmâni* başlıklı bir eserin¹⁴ bulunduğunu da eklemeliyiz. Kataloglarda adı geçen eserlerin Seher Abdal'a ait olup olmadığını tespitinin, eksik nüshaların tam şekillerinin ortaya çıkmasıyla ve şairin diğer şiirleriyle yapılacak karşılaştırmalı çalışmalarla mümkün olacağını da belirtelim.

Kütüphane kataloglarında yiyecek isimlerinden hareketle yazılan manzum metinleri tararken *Helvâ vü Nân* ya da *Nân ü Helvâ* isimli biri Seher Abdal'a ait Türkçe, diğeri Âmilî'ye ait Farsça iki mesnevinin bulunduğunu belirledik. Kaynaklarda Seher Abdal'ın bu metnine “... Aruzla yazdığı ‘Helvâ vü Nân’ adlı mesnevîden anladığımız kadarıyla...” ifadesiyle sadece Gölpınarlı'nın (1963: 18) işaret ettiğini ve eser üzerinde yapılmış herhangi bir çalışma olmadığını gördük. Seher Abdal'ın; Hz. Ali ve on iki imam sevgisini, Alevîlik düşüncesini dile getiren şiirler yazan bir şair olduğu yolunda kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle *Helvâ vü Nân*'da, “helva” ve “nân”ı (ekmek) Şii/Alevî kültürüyle hangi noktada nasıl birleştirdiği, bu yiyeceklere özel bir anlam yükleyip yüklediği sorularına cevap aramak amacıyla eseri incelemeye karar verdik. Bu amaç doğrultusunda yaptığımız çalışmada öncelikle *Helvâ vü Nân* mesnevîsinin yurt içi ve yurt dışı kütüphane kataloglarında biri matbu toplam altı nüshası bulunduğunu belirledik ve bunlardan dördüne ulaştık¹⁵. Bu yazıda *Helvâ vü Nân* mesnevîsini yukarıdaki sorulara da cevap bulmak üzere dış ve iç yapısı bakımından inceleyerek eserin dört nüshasının karşılaştırılmasıyla oluşturduğumuz çevriyazılı metnini vereceğiz.

I. *Helvâ vü Nân*'ın Dış Yapısı

Seher Abdal'ın, 138 beyitlik *Helvâ vü Nân*'ı mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Oysa tespit ettiğimiz biri matbu altı nüshanın beşindeki başlıklarda eserin kaside olduğu belirtilmiştir¹⁶. Kafiye düzeni bakımından mesnevî nazım şekli özelliği taşıyan manzumenin başlığında kaside kelimesinin geçmesi bu terimin, kafiye düzeni bakımından değil de muhteva bakımından kasideye benzeyen yani “belli bir kişi veya belirli bir maksada yönelik yazılmış” (Saraç 2007: 22) farklı şekildeki metinler için de kullanılabilmesinden kaynaklanmaktadır¹⁷.

14 Derviş Seher, *Şerh-i Tercî-i Evhadü'ddîn Kirmâni*, müstensih: Derviş Cân, ist. tar.: H.914/M.1508, yk.: 1b-54b, ölç.: 172X122-132X78 mm., st. 17, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi (Dağlı vd. 2001: 77).

15 *Helvâ vü Nân*'ın nüshalarının künyeleri çevriyazılı metinden önce verileceği için tekrar olmaması düşüncesiyle burada sadece sayı belirtilmiştir.

16 Almanya Milli Kütüphanesi'ndeki nüsha hakkında Milli Kütüphane kayıtlarının dışında herhangi bir bilgi elde edilememesi nedeniyle buradaki başlıkta diğer nüshalarda olduğu gibi “kaside” teriminin kullanılıp kullanılmadığını söylemek mümkün olamamıştır.

17 Mesela *Ahmed Paşa Divanı*'ndaki bir “terci'-bend”in başında “Kaside Der-Tercî' Gofte Şod” (Tarlan 1966: 109)

Helvâ vü Nân mesnevisi aruz vezninin hezec bahrinin mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ülün kalıbıyla yazılmıştır. Kimi yerlerde müstensihlerden kaynaklandığını düşündüğümüz aksaklıklar olmakla birlikte şairin, vezin kullanımında dikkatli olduğunu söylemek zordur. Manzumede aşağıya aldığımız örneklerde koyu ile belirlenen ünlülerde yapılan imalelerin benzerlerinin yoğunluğu dikkati çekmektedir:

Bularuñ yolına cān viren erdür (30)

İki ayağını dañı elini (35)

Eliyle ayağın şıgadı vü hem

Sevinüp tırıgeldi kalmadı ğam (46)

Benzeri metinlerde de karşılaşılan ve nispeten hoş görülen bu imalelerin yanı sıra şairin, “şehirine” kelimesini vezin zaruretiyle “şehirine” (52) okutup üç ünlüye de imale yapması; ayrıca “mescid” (59), “kadem” (89), “muhib” (108) kelimelerinde koyu renkle belirlediğimiz kısa ünlüleri imaleli okutması kurallara göre hata sayılacak tasarruflarındandır.

Metinde zihaf lar imalelere nispetle daha azdır. Manzumede “dervîşün” (35), “vîrānda” (41), “Mehdî”dür” (133), “ser-tâcı” (134) kelimelerinde koyu ile gösterdiğimiz ünlülerdeki zihaf lar dan ziyade “rahîm” (1), “lâ-şerîk” (2), “hâl” (70a), “peyām-ber” (133) örneklerinde olduğu gibi “med heceleri med hece okutmamak” şeklinde yapılan zihaf lar dikkati çekmektedir. Seher Abdal’ın med hecelerle ilgili başka aruz hatalarına düştüğü de görülür. Mesela;

Ki İbrāhîm Edhem ol zemānda (9)

İşidüp bu sözi meddāh ol dem (21)

mısralarında ünlü ile başlayan bir kelimedenden önce med olmaması;

Vire Şāh ‘ışığına helvâ vü etmek (16)

mısraında ise, med hece okutmadığı yerde “ayın” ünsüzüyle başlayan kelimeye ulama yapılmaması kuralına uymaz. Temsilcisi olduğu edebî zümre göz önüne alınırsa Seher Abdal’ın, Arapça Farsça kelimeleri Türkçe söyleyişe uygun şekle dönüştürerek yaptığı aruz hatalarının şiirde daha fazla olması beklenirdi. Ancak şairin, “Hızır”ı “Hızır” (42), “şehir”i “şehir” (52) şeklinde okuttuğu bu tür örneklerin metinde az görüldüğünü belirtmek gerekir.

Şairin, kafiye kurallarına uyma konusunda pek de dikkatli olmadığı, özellikle benzeri nitelikteki mesnevîlerde sıkça karşılaşmaya alışkın olduğumuz *aynı türden olmayan ve aynı*

ibaresi bulunmaktadır. Bu başlık, şiirin şekil değil muhteva bakımından kaside özelliği taşıdığını göstermektedir. Yine *Sermend Divanı*’nda Sultan II. Mahmut için kaleme alınmış mesnevi şeklindeki “Gâzi Mahmûd Han Hazretlerine” başlıklı medhiyedeki “Yalnız sanma senâdir ‘arızım / Bu kasidemle du’adır gazezim” (Yıldız 2002: 85) beytinde şairin, bu mesneviyi kaside olarak değerlendirdiği görülmektedir. Çelebioğlu (1999: 24), şekil bakımından dörtlük, kit’a ve kaside tarzında yazılmış olmakla birlikte muhteva ve eda bakımından mesnevîlere benzeyen manzumelerin bulunduğu da dikkati çekmektedir.

dile ait olmayan kelimeler arasında ya da yakın aralıklarla aynı kelimeyle kafiye oluşturmak gibi kafiye hatalarına düştüğü görülür. Metinde, çok sayıda örneği olan bu özellikten ziyade daha az sayıda olmakla birlikte asıl dikkati çeken kafiye hataları “dilün-den/gamun-dan” (37), “luḫf it/merḫamet it” (49), “geldi/vardı” (69), “faḫîrün/faḫîrün” (76), “aḫlum/fikrüm” (113) gibi kafiye oluşturmayan kelimelerin yer aldığı kafiyesiz beyitlerin bulunmasıdır. Buna şairin, kafiyenin “göz” değil “kulak” için de olabileceğini kabul ettiğini düşündüren “baş/kes” (34), “irin/biñ” (100), “āzād/şalāvāt” (138) kelimelerindeki ünsüzlerle yaptığı kafiyeleri de eklemek gerekir¹⁸.

II. *Helvâ vü Nân'ın İç Yapısı*

Mesnevîlerin çoğunda olduğu gibi *Helvâ vü Nân* da “giriş bölümü, konunun işlendiği bölüm ve hâtime” olmak üzere üç parçalı bir kompozisyona sahiptir. Eserin giriş bölümü epey kısadır. Burada tevhid ve naat özellikli dört beyti takiben Hz. Ali'nin Allah emriyle Hz. Muhammed ümmetine rehber olduğunu, ahiret azabı çekmemek için Hz. Ali'nin ailesinden bahsedilmesi gerektiğini dile getiren şair,

Ḳulaḫ ṭut eydeyüm bir ḫoş ḫikâyet
Ne mu'cizler ḫılır Şâh-ı Velâyet (7)

beytiyle mesnevînin ana kısmına geçer ve özetle şu hikâyeyi anlatır: Acem'de *Belh-i A'zem* isimli bir şehir vardır. Şehrin padişahı İbrâhîm Edhem'dir. İlahi fazlın¹⁹ kendisine nasip olduğu bu padişahın meddahı, bir cuma günü mescide gelip Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi över. Cemaatten Hz. Ali aşkına helva ve ekmek ister. İçlerinden biri, Hz. Ali aşkına varını yoğunu vereceğini belirtir. Aslında bu uğursuz kişi içten içe Hz. Ali'ye kinlenmektedir. Namazdan sonra meddah kendi evine götürür. Eve vardıklarında meddaha ne istediğini yeniden sorar. Meddah da hâlini arz ederek Hz. Ali aşkına helva ile ekmek istediğini yineler. Bu melun Hâricî, gazaba gelerek helva yerine “zehr-i kâtil” vereceğini söyler. Kölesini çağırarak meddahın dilini kesmesini emreder. Köle, meddahın dilini, iki ayağını ve elini keser. Sadece canı bedende kalmış bu fakiri çuvala koyup götürür, bir viraneyeye bırakır.

Derviş bu hâlde yatarken Hızır peygamber gelir. Dervişin başını dizine alır. Mübarek parmağını dervişin ağzına sokar. O anda derviş yeniden konuşmaya başlar. Sonra Hızır, dervişin elini ayağını sıvazlar. Yerinden kalkan derviş, ona kim olduğunu sorar. Hızır, Hz. Ali'nin muhibbi olduğunu ve onu tavaf etmeye gittiğinde Hz. Ali'nin, kendisine dervişin durumu anlattığını ve Belh'e giderek muhibbi dervişe yardım etmesini istediğini aktarır. Hızır, dervişe aynı mescide gidip Hz. Ali'nin ismini anarak yine helva ve ekmek istemesini, bunun Hz. Ali'nin

¹⁸ Bu noktada Servet-i Fünûn'un doğuşunda ve gelişmesinde önemli bir yer tutan “abes-muktebes” kelimelerindeki “peltek se” ve “sin” harflerinin kafiye oluşturmayacağı savunulan eski taraftarları ile kafiye oluşturacağını savunan yeni taraftarlarının tartışmalarını hatırlamakta yarar vardır. Bkz. (Ercilasun 2006: 528-529).

¹⁹ Seher Abdal'ın İbrâhîm Edhem'i anlatırken Fazlullâh-ı Hurûfî'yi çağırıştıran “fazl-ı İllâhî” ve “fazl-ı İllâh 'uñ” (10, 12) tamlamalarını kullanması, araştırmacıların onun Hurûfîliği konusundaki düşünceleri göz önüne alınırsa, dikkat çekicidir.

emri olduğunu, dediklerini yaparsa Allah'ın kudretini ve Hz. Muhammed'in mucizelerini göreceğini söyledikten sonra kaybolur. Derviş, mescide gelir ve kendine söylenenleri yerine getirir. Mescitte cemaatten bir yiğit, dervişe istediğini vereceğini belirtir. Birlikte dervişin daha önce kötü adamla birlikte gittiği güzel saraya giderler. Dervişin içine korku düşer. İçeri girerler. Genç adam, dervişe döşek serer, helva, ekmek, iki yüz altın, bir imame ve güzel bir elbise verir. Gönül okşayıcı sözlerle yüzünü dervişin ayağına sürer. Derviş de dua ederek ona daha önce bu evde başına gelenleri anlatır ve kim olduğunu sorar. Yiğit, “Ardımca gel ve sorularına cevap al” cevabını verir. Birlikte bir kapıya gelirler. Kapıyı açar ve açar açmaz da geriye kaçar. Dervişten eve girip, gözüne ne görünürse ona hâlini sormasını ister.

Meddah içeri girince ağzından zift ve katran akan zincire bağlı bir kara ayı görür. Bunu gören dervişin içi nur ile dolar ve daha önce kendisine kötülük eden kişi olduğunu anladığı adama “Belanı bulmuşsun. Bak, ben Hz. Ali'nin himmetiyle yine dirildim” der. Melun adam, meddah dervişini görünce ah edip ağlayarak yere kapanır. Derviş de onun yüzüne tükürerek Allah'ın kudretinin nelere kadir olduğundan söz eder. Yiğit, dervişe bu kötü kişinin kendi babası olduğunu, o gece Hz. Ali'nin eve geldiğini, yatmakta olan babasına dervişe yaptığı kötülükler nedeniyle bir tekme attığını, onu kara ayağına çevirdiğini, kızgınlığını belirten sözler söyledikten sonra kaybolduğunu anlatır. Yiğit, verilen cezadan kimse haberdar olmasın diye imanı terk eden babasını zincirlemiştir. Ancak onu öldürürse kendisinin de murdar olacağından korkmaktadır. Meddaha, bu durumda ne yapacağını bilemediğini söyleyerek kendi hikâyesini nakleder. Yiğidin Hz. Ali'yi candan seven bir annesi vardır; ama o, bu durumunu Hârici kocasından saklamış, oğlunu da gizli gizli Hz. Ali sevgisine yönlendirmiş, onun gönlünün Hz. Ali sevgisiyle dolmasını sağlamıştır.

Mesnevînin hikâye kısmı böylece sonlanır. Son bölümde yiğidin ve daha sonra şairin ağzından Hz. Ali ve Hz. Muhammed ailesine sevgi duyanın, onların yoluna canını verenin, onlara kul olanın hem önemli mevkilere geleceği hem cehennem ateşinden uzak kalacağı hem kıyamet azabı görmeyeceği; böylece Hz. Ali'nin rehberliğiyle bedenini nurla dolacağı belirtilerek on iki imamın isimleri sıralanır. Hz. Ali'nin kulu, Seyyid Battal Gazi'nin de kendi rehberi olduğunu belirten Seher Abdal, ateşten kurtulmak istiyorsa Hz. Muhammed'e salavat vermesi gerektiğini belirttiği beyitle mesnevîyi tamamlar.

*Helvâ vü Nân'*da olay anlatımına dayalı ve merkezinde “helva ve ekmek isteme”nin yer aldığı tek parçalı bir düzenlemeden söz etmek mümkündür. Anlatı boyunca meddah ya da derviş olarak söz edilen aslı kahramanın mescitte helva ve ekmek istemesiyle başlayan olayların temel hareket noktaları şöyledir:

Mescide gitme → helva ve ekmek isteme → mescitten ayrılma

Hâricî'nin evine gitme → helva ve ekmek isteme → dili, eli, ayağı kesilerek viraneye atılma

İyileşip mescide gitme → helva ve ekmek isteme → mescitten ayrılma

Yiğidin evine gitme → helva ve ekmek isteme → ödüllendirilme/cezalandırılma

Temel hareket noktasını bir dervişin başından geçenlerin oluşturduğu bu kısa hikâye, Hz. Ali sevgisini dile getirmek ve “baba”nın şahsında Hâricileri kötölemek amacıyla kaleme alınmıştır. Hz. Ali’yi seven birine kötülük yapanın cezasız kalmayacağı ve onu sevenin ödüllendirileceği düşüncesini vurgulamak isteyen şair, hikâyeye olağanüstülükler katarak okuru etkilemeye çalışmış; ancak anlatıda kişi, zaman, mekân ve tasvirlerle neredeyse hiç yer vermemiştir.

Şahıs kadrosu bakımından zengin bir metin olmayan *Helvâ vü Nân*’da *aslî kahramanlar* “derviş, baba ve oğul (yiğit)”; *yönlendirici şahıslar* “köle, Hızır Nebî ve Hz. Ali”, *yardımcı şahıslar* “anne”, *olayla ilgili olmayan şahıslar* ise “İbrâhîm Edhem, mukrebler, ehl-i îmân ve on iki imam”dır.

Metinde olayın aslî kahramanlarından dervişin adına, kim olduğuna, nasıl görüldüğüne ve nerede yaşadığına ilişkin bilgi yoktur. Sadece, Belh Sultanı İbrâhîm Edhem’in meddahlarından aynı zamanda Hz. Ali muhibbi bir “mevâlî” olduğu ayrıntısı verilir. Şair, anlatı boyunca bu kahramandan yana tavır aldığını ondan ve başına gelenlerden söz ederken kullandığı “derviş-i fakîr, fakîr ü zâr dervîş, eli ayağı yok dil-rîş, üftâde kul, yâr, meddâh-ı Hak, ferhunde-dîdâr, saâdetlü kişi, sâhib-kemâl, meddâh-ı hoş-rû, meddâh-ı dîn-dâr-ı mevâlî, mü’min-i pâk, fakîr” gibi sıfatlarla işaret eder. Derviş için kullanılan “merd-i gâfil, güstâh, magbûn” gibi olumsuz sıfatlar ise dervişe kötülük eden kişi kimliğindeki “baba”ya ait ifadelerdir.

Anlatının kötü kişinin kimliği de aynı belirsizliği korur. Anlatılanlardan çıkarıldığı kadarıyla bu adam, zengin bir “Hâricî”dir, güzel bir sarayda yaşamaktadır; eşi ve oğlusa ondan gizli Hz. Ali’ye gönülden bağlıdır. Anlatıcının bu şahsa karşı düşmanca bir tutum içerisine girdiğini ondan söz ederken kullandığı “münâfık, nahs, ebter, har, it, mel’ûn, mel’ûn-ı murdâr, mel’ûn-ı bî-dîn, mel’ûn-ı güstâh, pelid, Hâricî bî-dîn ü mel’ûn, Hudâ ve Mustafâ’dan nâ-ümid, şakî, hırs-ı bed-endîş, ağzı içinden zift katran ve gözlerinden kan irin akan bir kara ayu, dûn, güm-râh, münâfık, hırs-ı münâfık, kelb-i murdâr, seg, la’in, imanı terk etmiş dini bırakmış” gibi hakaret içeren ifadeler açıkça göstermektedir.

Aslî kahramanların üçüncüsü olan ve kendisinden “yiğit” olarak bahsedilen kişi hakkında da pek fazla bilgi yoktur. Hâricî bir babayla Hz. Ali’yi seven bir kadının oğludur. Annesinin yönlendirmesiyle o da Hz. Ali sevgisiyle doludur. Zengin olmasına rağmen alçakgönüllü olduğunu “ben fakîr” ifadesiyle dile getiren yiğit için anlatıcı “cevân-merd, ferhunde-dîdâr, cân-ı cihân” gibi olumlu sıfatlar kullanmaktadır.

Hikâyede olayların gelişmesini, ortaya çıkmasını, belirli bir yöne gitmesini sağlayan *yönlendirici şahıslar* ise “köle, Hızır Nebî ve Hz. Ali”dir. Şairin, kendisinden sadece “gulâm, kul” olarak söz ettiği köle, dervişin elini, ayağını ve dilini kesip onu viraneye atar; Hz. Hızır, Hz. Ali’nin emriyle dervîşi iyileştirip tekrar mescide gitmesini sağlar; Hz. Ali ise, Hz. Hızır’ı dervîşi iyileştirmek ve aynı mescide gitmesi isteğini ona iletme üzere gönderir; dervîşe kötülük eden babaya bir tekme atıp onu ayağına çevirir. *Yardımcı şahıs* konumundaki anne ise, Hz. Ali sevgisiyle dolu, bunu eşinden saklayan ve “mestûre” sıfatıyla kendisinden söz edilen biridir. Oğlunu Hz. Ali sevgiyle yetiştirmiştir.

Helvâ vü Nân'ın hikâyesinin anlatıldığı kısmında, benzeri metinlerde olduğu gibi, çeşitli nedenlerle adı anılan ve olaylarla ilgisi olmayan şahıslara da yer verilmiştir. Bunlar “ehl-i îmân, mukrebler” gibi dinî gruplar, İbrâhîm Edhem²⁰, Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin aileleridir. Bu şahısların hepsinin dinî konularıyla tanınanlardan seçilmesi ise konunun inandırıcılığının sağlanması amacıyla taşımaktadır.

Tahkiyeli bir metin olan *Helvâ vü Nân*'da “gözlemci anlatıcının”²¹ (yazar anlatıcı, o anlatıcı) varlığından söz edilebilir. Metnin sonunda anlatıcının kimliği “Seher Abdâl, Şâh'ın kemteri, fakîr” gibi ifadelerle işaret edilen şairle birleşir. Geleneksel anlatılarımızın çoğunda olduğu gibi *Helvâ vü Nân*'da da anlatımına olayların kendinde bıraktığı izlenimleri ekleyen ve onları yorumlayan biri konumundaki anlatıcının bakış açısı hâkimdir. Hikâyede kişiler hakkında kullanılan sıfatlar onun tavrındaki özneliği ve işittiği olayları didaktik bir yaklaşımla aktardığını göstermektedir. Çünkü bizdeki anlatı geleneğinde hikâyeye anlatmanın amacı, “ders vermek”, “inancı güçlendirmek”, “okuru ikna etmek” kısaca “kissadan hisse çıkarmak”tır. *Helvâ vü Nân*'da bu amaç okuru, Hz. Ali'ye inanan, sevenlerine kötülük yapanların başına gelecek kötü şeyler konusunda uyararak ve ona, inançlı iyi insanların olduğunu da göstermek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Helvâ vü Nân'da anlatılan olayların geçtiği mekânlar çoğunlukla sadece birer yer adından ibarettir. Bunlar “Acem, Belh-i A'zem, mescid, ev” gibi kapalı “virâne” gibi açık ve kalıcı mekânlardır. Ancak mekânlar tasvir edilmez. Belh-i A'zem'in “muhkem bir şehir”, evin “hüb bir sarây” olduğu dışında mekânlara ait hiçbir somut bilgi yoktur. Şairin anlattıklarını vurgulamak ya da kahramanların ruh hâlini ortaya koymak üzere mekân tasvirlerinden yararlandığı da söylenemez. Sadece,

Elin kesdikleri çapuya geldi

İçine kârku düşdü fikre vardı (69)

Ol evdür gördi kim çekmiş idi gâm (71)

mısralarında zayıf olmakla birlikte mekânın çekilen acıları hatırlatıcı bir unsur olarak devreye sokulduğu görülür.

Helvâ vü Nân'da anlatılan olayların nesnel zamanı İbrâhîm Edhem'in Acem tahtında oturduğu zaman dilimidir. 8. yüzyılda yaşadığı belirtilen bu ünlü sufînin M. 776'da mı M. 778'de mi M.783'de mi vefat ettiği bile tahmine dayalıdır ve tahta geçip geçmediği konusunda farklı

20 *Helvâ vü Nân*'da kendisinden “padişah, fazl-ı İlahî, ermiş biri” olarak söz edilen *İbrâhîm Edhem*, hicri ikinci yüzyılda yaşamış bir sufîdir. Aslında Belh şehzadesidir. Bir gün avda dolaşırken kulağına gelen “Bunun için mi dünyaya geldin?” sesini duyunca ya da gördüğü bir rüya üzerine saltanattan vazgeçmiş, dağlarda ve mağaralarda ibadetle meşgul olmuş, irfan ve tefekkürün ardına düşmüştür. Mekke'ye oradan Şam'a gitmiş, bağ bekçiliği yapmış, babasının bütün ısrarına rağmen geriye dönmemiş ve H.162/M.778'de (?) Lâzkiye'de vefat etmiştir (Onay 1992: 137; Şemîsâ 1386: 91). Attar'ın naklettiği menkabeye göre de İbrâhîm b. Edhem taht ve taç sahibi bir hükümdarken, huzuruna izinsiz gelen ve söyledikleriyle kendisini sinirlendirenin Hızır olduğunu ve irşada geldiğini anlayarak tahtını ve tacını terk edip derviş elbisesi giyerek tasavvuf yoluna girmiştir (Ocak 1990: 90).

21 Tahkiyeli metinlerde anlatıcı veya anlatıcıların görevi konusunda bkz. (Aktaş 1991: 84).

görüşler mevcuttur. İbrâhîm Edhem'in sadece bir şehzade, sultanlığından söz edileninse babası olduğunu yazan kaynaklar mevcuttur (Arendonk 1987: 886-887; Ocak 1990: 90; Onay 1992: 137; Şemîsâ 1386: 91). Bilgilerdeki ayrılıklara rağmen, anlatılanlardan *Helvâ vü Nân*'daki hikâyenin 8. yüzyılda geçtiği belirtilebilir. Olay zamanı ile ilgili olarak metindeki "cuma günü, namazı kıldıktan sonra, tan namazı, namazı kıldıktan sonra (17, 24, 60, 61)" gibi ifadeler aracılığıyla bir sınırlama yapmak mümkündür. *Helvâ vü Nân*'ın "anlatma zamanı"nı da şairin hayatına dair elimizdeki son derece az ve tahmini bilgi nedeniyle kesin biçimde belirlemek mümkün değildir. Bununla birlikte hikâyenin anlatılma zamanının muhtemelen 16. yüzyıl olduğu söylenebilir.

Son olarak *Helvâ vü Nân*'da zaman unsuruna ilişkin bir dönüştürme ya da simgesel bir değer yüklemenin söz konusu olmadığını işaret etmek gerekir. Hikâye anlatılırken bilinen geçmiş zamanın tercih edilmesi, anlatıdaki masal havasını kırmakta ve metnin inandırıcılığını artırmaktadır.

III. Helva vü Nân'da Şiilik / Alevilikle İlgili Unsurlar

Helvâ vü Nân mesnevîsinde anlatılan hikâye Hz. Ali sevgisinin dile getirilmesine yöneliktir. Dolayısıyla hikâyede bunu ön plana çıkaracak, belirginleştirecek unsurlara yer verildiği görülmektedir. Bunlardan ilki hikâyeye ismini de veren "Hz. Ali aşkına helvâ ve nân (ekmek) vermek" geleneğidir. Ancak Hz. Ali için helva ve ekmek dağıtmak geleneği ile ilgili bir çalışma tespit edemediğimizi de işaret edelim. Sabri Koz'un Türk kültüründe helva ve ekmek dağıtma geleneği hakkında yaptığı henüz yayımlanmamış çalışmasında verdiği bilgilere göre "Bazı kutsal günlerde helva pişirmek ve dağıtmak Müslüman Ortadoğu milletlerinde çok yaygın bir gelenektir. Ölmüş bir kişinin canı için ölü kabre konduktan sonra ve bunun kırkıncı, elli ikinci günlerinde ya da ölüm yıldönümlerinde helva yapmak ve dağıtmak şeklinde bugün de yaşatılmaktadır. Lavaş ve pide arasına konulan helva, bu dağıtma işini yapmakla şöhret kazanmış kişiler eliyle namazdan sonra büyük camilerin avlularında ya da önlerinde cemaate dağıtırdı. Kimi Anadolu şehirlerinde bu uygulama adına helva dağıtılan kişiyi tanyanların çok olduğu çarşı ve pazarlarda da yapılırdı"²². İran kültüründe "helva ve ekmek dağıtmak" konusundan söz edilen kimi çalışmalarda İran'da "Berât ayininde, ölülerin anma törenlerinde, Nevruz bayramında, Hz. Muhammed'in doğum ve ölüm yıldönümünde, Yeldâ gecesinde" ölülerin rahatı için helva ve ekmek dağıtıldığı, dağıtma işinin özellikle mescitlerde veya kabristanda yapıldığı, bu uygulamaların bir kısmının günümüzde ortadan kalktığı belirtilmektedir. Ancak bu yazılarda da uygulamanın Hz. Ali'yle bağına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir²³. Dolayısıyla Seher Abdal'ın naklettiği hikâye, Doğu kültüründe hâlâ

22 Türk kültüründe helva ve ekmek dağıtmak geleneği konusunda yaptığı yayımlanmamış çalışmasından yararlanmaya izin verdiği için Sayın Sabri Koz'a teşekkür ederim.

23 Yararlandığımız Farsça yazılar konuyla doğrudan ilgili olmadıkları için burada sadece 25.05.2010 tarihinde taradığımız sayfaların internet adreslerini veriyoruz:

<http://forum.iecloob.com/thread18903.html>

http://www.aftab.ir/articles/art_culture/cultural_heritage/c5c1122126433p1.php

<http://www.palangah.blogfa.com/post-45.aspx>

<http://anthropology.ir/node/4102>

<http://www.mehroosh.blogfa.com/post-144.aspx>

yaşayan bu geleneğin eskiden bir İran şehrinde Hz. Ali için de yapıldığını göstermektedir.

Şüphesiz Şii/Alevî kültürü etkisinde yazılmış metinlerde Hz. Ali'den, ailesinden on iki imamdan söz edilmesi, onlara duyulan sevginin dile getirilmesi, onları yücelten ifadeler kullanılması ve olağanüstülükler yer verilmesi epey önemlidir. Seher Abdal'ın *Helvâ vü Nân*'ı kaleme alma sebebi mesnevînin başlarında,

Ꞓulak tt eydeyüm bir hoş hikyet
Ne mu' cizler kıılır Őh-ı Velyet (7)

beytinde söylediği gibi, özellikle Hz. Ali'nin mucizelerini/kerametlerini anlatmaktır Ancak, metinde aktarılan mucizeler/kerametler "Hz. Ali'nin kendisini tavaf etmeye gelen Hızır'ı dervişe yardıma göndermesi; dervişe kötülük eden babayı cezalandırmak üzere onun evine gitmesi, tekme atarak babayı ayıya çevirmesi; sonra bir anda gözden kaybolması" ile sınırlıdır. Bu durum muhtemelen metnin kısalığıyla ilişkilidir.

Seher Abdal, hem "Hızır'ın tavaf ettiğini" hem de "Hızır'a emrettiğini" söyleyerek yücelttiği Hz. Ali'den Şii/Alevî kültüründe çok yaygın biçimde kullanılan "Őh, Murtazá, Hayder, Őh-ı Hayder, Őh-ı Velî, Őh-ı Velyet, Őh-ı lem, Őh-ı Gaznfer, Őh-ı cihn-dr-ı emîr, Hazret-i Őh, erenler serveri, velyet menba'ı" gibi ifadelerle söz eder. Hz. Ali'ye duyduğu sevgiyi, "Hz. Ali'nin aşkına helva ve ekmek verene yarın Hak didarının müyesser olacağı" (9), "Hz. Ali'yi candan tasdik edenin kıyamet azabı görmeyeceği" (126), "Hz. Ali'yi ve ehlibeyti sevenlerin bedeninin ve canının nur ile dolacağı ve bunlara Hz. Ali'nin rehberlik edeceği" (128, 135) anlamındaki ifadelerle de vurgular. Şii/Alevî kültüründe Hz. Muhammed'le Hz. Ali'nin birlikte anılması gerektiği inancına (Korkmaz 2005: 85) uygun olarak metin boyunca ikisinin birlikte anıldığı görülür. Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'e vasi ve onun ümmetine rehber olduğu inancı ise (Erdoğan: 28-29),

Muĥammed pîşv-yı ehl-i dndr
Reslu'llh şh-ı mrselndr
Vaşdr aĥa Ĥĥ emriyle Ĥyder
Muĥammed ümmetine oldu reh-ber (4-5)

beyitlerinde dillendirilir. Seher Abdal, *Helv v Nn*'da, bu nitelikteki metinlerde sıkça karşılaşılan, Hz Muhammed'e, ehlibeytine, on iki imama "l/l-i Mustaf/ Mustaf li, Murtazá, Őebbr, Şebber, resln kurret'l-aynı, hnedn/ resln hnednı, Ali'nin li, rh-ı revn, Őh Hüseyin-i Kerbel, mcteb, Zeynelbidn, Bkır, Ca'fer, Kzım, Server Rız, Tak, Nak, Hasan Asker, Mehd nr-ı peygm-ber sır-ı hem Őh-ı Gaznfer, Mehd" gibi ifadelerle ve genellikle sadece isimlerini anmak suretiyle yer verir. Metinde Şii/Alevî kültürünün bunlara yüklediği anlamları yorumlayan herhangi bir ifade yoktur, ancak şairin duyduğu saygı ve sevgi kendini göstermektedir.

Helv v Nn'da Şii/Alevî inanışlarına dair ikinci unsur Hızır'dır. Anlatıda "Hızır

peygamber, mazhar-ı Hak, kân-ı mürüvvet, Hızır-ı nebi, muhibb-i Murtaşâ, muhibb-i Şâh-ı Velî, Hızır-ı birâder, kân-ı mürüvvet” gibi ifadelerle kendisinden söz edilen HIZIR, olayın kahramanlarından biridir. Ocak’ın belirttiğine göre gerçek kimliği ve hayatı hakkında farklı rivayetler olan Hızır, tasavvuf çevrelerinde velî, bu çevrenin dışındakiler tarafından nebî kabul edilmektedir. Mutasavvıfların ve halkın ebedî yaşayacağına inandığı Hızır’ın ana işlevi zor durumlarda ve felâketlerde yardımcıdır. Destan, efsane, halk hikâyesi ve masallarda Hızır, kahramanları ölümden kurtaran, kötülüklerden koruyan biridir. Hızır’ın yardımcılık vasfının Alevî ve Bektaşî inanışlarında da önemli bir yeri vardır. Çünkü Alevî ve Bektaşî kültüründe Hızır, Hz. Ali ile özdeşleştirilir; hatta kimi eserlerde Hızır rolünün Hz. Ali’ye verildiği görülür. İyileri mükâfatlandırıp kötülere cezalandırma da Hızır’ın fonksiyonlarındandır. Hızır, zor durumlarda beklenmedik bir anda ortaya çıkar ve işini bitirir bitirmez de bir anda kaybolur (Ocak 1990: 61, 65-66, 88, 99, 105-107).

Helvâ vü Nân’da da Hızır, bu temel işlevleriyle karşımıza çıkar. Dili, eli, ayağı kesilerek viraneye bırakılan dervişi, zor durumundan o kurtarır. Bir anda gelir, dervişin ağzına parmağını sokarak onu konuşturur (44-45), eliyle ayağını sıvazlayarak iyileştirir (46) ve bir anda kaybolur (59). Mutasavvıfların Hızır’ın, ebedî yaşayacağına, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yle buluştuğuna (Ocak 1990: 68-69) ilişkin kabulü bu hikâyede de kendini gösterir. Metin boyunca anlatılanlar Hızır’ın yaşadığı; “Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin muhibbi” (50) olduğunun söylenmesi de üçünün buluştuğu inancının işaretidir. Ocak, Alevî-Bektaşî inanışlarında Hızır’ın Hz. Ali ile özdeşleştirildiğini, mutasavvıflarca velî kabul edildiğini belirtir, ama bir Alevî/Bektaşî şairi tarafından yazılan *Helvâ vü Nân*’da böyle bir özdeşleştirme görülmez. Sadece hikâyenin sonlarına doğru Hz. Ali’nin dervişe kötülük yapan kişiyi cezalandırmak üzere bir anda gelmesi ve onu cezalandırdıktan sonra bir anda kaybolması Hızır’ın fonksiyonlarının bir kısmının Hz. Ali tarafından yerine getirildiğini düşündürür. Öte yandan metinde Hızır’ın “velî” değil “nebi” ve “peygamber” (42, 50) kabul edildiği de açıkça belirtilmiştir. “Hz. Ali’yi tavaf etmeye gitmesi ve onun emriyle dervişi iyileştirmeye gelmesine” (51-55, 57) bakılarak da şairin, Hz. Ali’yi Hızır’dan daha üstün tuttuğu söylenebilir. Bu bağlamda kaynaklarda Hz. Ali’nin tavaf edilmesine ilişkin bilginin sadece Şii geleneğinde Hz. Ali ve imamların türbelerinin tavaf edilmesi şeklinde yer aldığına da işaret etmek gerekir²⁴. Ancak, bu metinde Hz. Ali Hızır’la konuştuğuna göre bunun, Hz. Ali’nin türbesinin tavafı anlamında yorumlamayı güçleştiren bir unsur olarak ortaya çıktığını da belirtelim. Nitekim ne zaman yaşadığını belirleyemediğimiz Kul Dermânî mahlashı bir şairin “Şâhım Ali Beytullah’dır tavâf et”²⁵ mısraındaki “Hz. Ali’nin Beytullah olduğu ve bu nedenle tavaf edilmesi gerektiğini” dillendiren ifade bu kültürde böyle bir kabulün varlığını göstermesi

24 Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Abbas ve diğerlerinin türbelerinin ziyaretçilerle dolup taşıdığı, özellikle hac mevsiminde yoğunlaşan bu izdihâmın muharrem ayında doruk noktasına ulaştığı, ziyaretlerin esas itibarıyla sandukanın etrafında tekbir getirilerek ve özel dualar okunarak *tavaf* şeklinde de yapıldığı belirtilmiştir (Meral 2010).

25 Kul Dermânî’nin bu mısraının yer aldığı dörtlüğün tamamı şöyledir: “Elinde Kur’an aşkında muhabbet / O dilinle pâk ol Dost’a niyâz et / Şâhım Ali Beytullah’dır tavâf et / Tanrı’nın aslanı Şâh’ım yâ medet” dörtlüğünde Hz. Ali’nin Beytullah olduğu ve bu nedenle tavaf edilmesi gerektiğine ilişkin inanişe işaret vardır. Bu manzumenin tamamı için bkz. <http://www.ehlibeytim.com/forum/index.php/topic,S34.30.html> (Erişim: 30.06.2010).

bakımından önemlidir. Uludağ'ın "beyt" konusunda verdiği bilgilere göre tasavvufta, "Yerlere ve göklere sığmadım, ama mümin kulumun kalbine sığdım" kutsî hadisine dayandırılarak "İlahî sureti kabul edip vücudî tecelliye mazhar olması itibariyle kul[un]" ve "Hakk'ı içine alması ve sığdırması itibariyle [de] müminin kalbî" Beytullah sayılmakta; "vücut birdir, o da Hakk'ın vücududur" düşüncesiyle "mümin, arif ve halife olan kişilerin kalpleri[nin] Allah'ın evi olduğu gibi Hak[k'ın] da halkın ve tüm varlıkların evi" olduğuna inanılmaktadır (Uludağ 2005: 74). Dolayısıyla Hz. Ali'nin tavaf edilmesi kabulünün de kaynağını tasavvuftan aldığını söylemek mümkündür.

Şii/Alevî inancındaki çok önemli kavramlardan biri de Hâricilik. Hâricilik, "Hz. Ali ile Muaviye arasındaki anlaşmazlığın giderilmesinde hakemlik yöntemine karşı çıkararak Ali'den ayrılan ve her iki tarafa da muhalefet eden ayrılıkçıların, 'Hüküm yalnız Allah'ındır' ayeti kapsamında Şii inancını yadsıyarak kurdukları mezhep[tir]" (Korkmaz 2005: 311). Hâriciler, kendilerine katılmayanları kâfir kabul etmiş ve çok sayıda Müslüman'ı öldürmüşlerdir. Bu durumda Hz. Ali, savaştan başka çare kalmadığını anlamış ve M. 658 yılındaki savaşta Hâricileri ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Buna rağmen Hâricî ayaklanmaları son bulmamış ve Hz. Ali, M. 661 yılında bir Hâricî tarafından öldürülmüştür (Korkmaz 2005: 311). *Helvâ vü Nân*'da dervişe kötülük yapan ve Hz. Ali'den nefret ettiği belirtilen babanın,

Didi ol Hâricî bî-dîn [ü] mel' ün

Cezâñı bulduñ iy güstâñ [ü] mağbün (36)

beytinde Hâricî olduğu belirtilmiştir. Kelime metinde sadece bir kere geçmesine rağmen, hikâyede Hâriciliği temsil eden baba için sürekli hakaret içerikli ifadeler kullanılması, Şii/Alevî inanç sisteminde Hâricîlerden ne kadar nefret edildiğini ve bunun bu metne de yansayan bir unsur olarak ortaya çıktığını göstermesi bağlamında önemlidir.

Helvâ vü Nân'da yer alan Şii/Alevî inancı ile ilgili kavramlardan arasında "mevâlî" de yer alır. Gölpınarlı'nın verdiği bilgilere göre mevâlî, Arapça'da "kullar, köleler" anlamına gelen ve *Ümeyyeoğulları* tarafından Müslüman da olsalar Arap olmayanlar için kullanılan bir sözdür. Ehlibeyt taraftarları bu söze "... 'Ben kimin Mevlâsı' yani sahibi isem, kimin üzerinde tasarruf ve vilayetim varsa, 'Ali de onun mevlasıdır', yani onun sahibidir, velisidir hadisine dayanarak ... 'Ali bendeleri'..." anlamını yüklemişlerdir (Gölpınarlı 2004: 215). Korkmaz, kelimenin "dervişlik aşamasına ermiş kimseler" şeklinde kullanıldığını da belirtmiştir (2005: 464). *Helvâ vü Nân*'da, hikâye boyunca dört kez geçen mevâlî kelimesini "kullar, köleler", "Arap olmayanlar" ve "derviş" anlamlarını yükleyerek de yorumlamak mümkündür. Ancak bu kelimenin; hikâye boyunca sadece Hz. Ali sevgisi ve ona olan bağlılığı her vesileyle vurgulanan derviş için kullanılması; şairin "mevâlî"ye öncelikle "Hz. Ali bendeleri" anlamını yüklediğini ve amacının da bu kavramın Şii/Alevî inancında taşıdığı önemi belirtmek olduğunu işaret etmektedir.

IV. *Helvâ vü Nân*'ın Nüshaları Kütüphane kataloglarında yaptığımız tarama sonucunda *Helvâ vü Nân* ya da *Nân ü Helvâ* başlığını taşıyan biri Farsça diğeri Türkçe iki eser tespit ettik.

Bu eserlerden Farsça olanı ünlü astronomi ve matematik âlimi Bahâüddin Muhammed bin Hüseyin el-Hârisî el-Âmilî'ye (d.1547-ö.1622)²⁶ diğeri Seher Abdal'a aittir. İsim benzerliği nedeniyle Âmilî'ye ait metninle Seher Abdal'a ait metin arasında tercüme ya da nazire olmak gibi bir bağlantı olup olmadığını araştırdık ve Âmilî'nin; matbu nüshada 391 beyit olan ve içinde yer yer Arapça kısımlar da bulunan eserinin (el-Âmilî 1282: 1-40); Arapça başlıklar altında "ilmin faydasızlığı, uzletin faydaları, kadir gecesi ve ism-i azamın hikmetleri, fakr, noksanlık, kemal, vatan sevgisi, fedakârlık, aşk, riya, sahte takva, rızık, sahte âlimler..." gibi birçok konunun ele alındığı dinî-tasavvufî bir mesnevî olduğunu, şairin konuyu pekiştirmek için anlattığı birkaç kısa hikâyenin (el-Âmilî 1282: 17-21, 22-23, 25-28) de Seher Abdal'ın manzumesindeki hikâyeyle benzeşmediğini belirledik. Seher Abdal'ın, mesnevîde "helvâ ve nân (ekmek)"e herhangi bir anlam yüklediğini işaret eden bir ifade kullanmadığını; Âmilî'nin ise, eserin bazı bölümlerinin ilk beyitlerinde sorduğu "Nân u helvâ çîst?" (Ekmek ve helva nedir?) sorusuna bölümdeki konuya uygun karşılıklar verdiğini, bu cevaplarda "helvâ ve nân (ekmek)"e "tedrîs, esbâb-ı cihân, kurb-ı sultân, mansıb-ı dünyâ, a'mâl, kil ü kâl, nîkû-sirişt..." gibi anlamlar yüklediğini tespit ettik. Dolayısıyla iki metin arasındaki ortaklığın sadece isim ve nazım şekli benzerliğiyle sınırlı olduğu sonucuna ulaştık.

Seher Abdal'a ait *Helvâ vü Nân*'ın kataloglarda biri matbu olmak üzere altı nüshasını tespit ettik:

Seher Abdâl, *Kaside-i Helvâ vü Nân*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2861/5, 249a-252b.

Seher Abdâl, *Kaside-i Helvâ vü Nân*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, OE_Yz_1749/5, 9a-12b.

Seher Abdâl, *Kaside-i Seher Abdâl*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velîyi Araştırma Merkezi, 454, 139b-142a.

Yemîni (1325-1327). *Fazîlet-nâme-i Cenâb-ı Şâh-ı Velâyet*, Der-Sa'âdet: Cihân Matba'ası, s. 298-303.

Seher Abdâl, *Güfte-i Nazm-ı Seher Abdâl Kaside-i Helva-i Nân*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Vat. Turco 169/6, 193b-197a.

. Seher Abdâl, *Nân u Helvâ*, Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms.or.oct. 2585, 147a-150b.

Helvâ vü Nân'ın hakkında Millî Kütüphane'deki kayıttan başka herhangi bir bilgi elde edemediğimiz Almanya nüshası hariç- yukarıda sıraladığımız nüshalarının Yemîni'nin

26 Âmilî'nin eserinin kütüphanelerde çok sayıda yazması mevcuttur. Bu metnin nüshaları için bkz. (Münzevî 1351: 3262-3268) ve (www.mkutup.gov.tr). Ayrıca, Levend'in (1988: 225) eserinde, muhtemelen dizgiden kaynaklanan bir karışıklık sonucu, Âmilî'ye ait *Nân u Helvâ* ve *Şir ü Şekker*'in Câmî-i Abbâsî'ye ait olduğu yazılmıştır. Oysa Câmî-i Abbâsî bir şairin adı ya da lakabı değil Âmilî'nin Şii fikhî konulu eserinin adıdır.

*Fazilet-nâme'si*²⁷ ile başlayan bir mecmuanın içinde yer aldığını belirledik. Almanya ve Vatikan kütüphanelerindeki nüshaları getirmediğimiz için çalışmamızın sonunda verdiğimiz metni diğer üç yazma ve bir matbu nüshayı karşılaştırarak hazırladık. Karşılaştırmalı metni, nüshalardan hiçbirini esas almadan, kelimelerin vezin ve dil bakımından doğru olduğunu düşündüğümüz şekillerini tercih etmek suretiyle oluşturduk ve vezin bozukluğu bulunan kimi beyitleri düzeltmeye çalıştık.

SONUÇ

Şiirlerinde Seher Abdal, Seher ya da Seherî mahlasını kullanan şair ve yaşadığı yüzyıl konusunda kaynaklarda verilen bilgiler, elde yeterli belge olmaması nedeniyle genellikle tahmine dayalı ve birbirinden farklıdır. 16. yüzyıla tarihlendirilen bir mecmuada kayıtlı beytinden hareketle Seher Abdal'ı 16. yüzyıl şairi olarak gösteren Ergun'un (1955: 88) verdiği bilginin doğru olma ihtimali diğerlerinden daha güçlüdür. Hatta eğer Derviş Seher'le Seher Abdal aynı kişiye, *Şerh-i Tercî-i Evhadü'ddîn Kirmânî* adlı eserin istinsah edildiği H.914/M.1508 tarihinde hayatta olduğunu da varsayarak şairin, 15. yüzyılın ikinci yarısında ve 16. yüzyıl başlarında yaşamış olabileceği düşünülebilir. Ancak bu durumda sanatçının, *Helvâ vü Nân*'ıyla aynı ismi taşıyan Âmilî'ye ait metni görmüş ve eserinin ismini bu eserden ilhamla vermiş olması ihtimali ortadan kalkar. Seher Abdal'ın eserleri arasında anılan *Sa'âdet-nâme* tercümesinin Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nde Derviş Sihri adına kayıtlı nüshası ile yine bu isme kayıtlı *İşâret-nâme* ve *Kitâb-ı Kenzül'l-Bedâyi'*nin Sihri'ye mi Seherî'ye mi ait olduğu sorusunun cevabını vermek de ancak bu üç metnin tam nüshalarına ulaşmak ve veznin yardımıyla mahlası okumakla mümkün olabilecektir.

Helvâ vü Nân, başlığında kaside kelimesi geçmesine rağmen mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış 138 beyitlik bir manzumedir. Kaside teriminin, benzeri başka metinlerde de görüldüğü gibi, burada da şekle değil muhtevaya yönelik bir kullanımı olduğunu eklemek gerekir. Aruz ve kafiye konusunda benzeri mesnevîlerde görülen hataların tümü bu metinde de mevcuttur. Metnin dili, şairin Farsçaya hâkim olduğunu gösterir niteliktedir, özellikle Farsça kelimeler ve bu dilin kurallarına göre yapılmış tamlamalarla yüküldür.

Seher Abdal'ın, Hz. Ali'nin mucizelerinden/kerametlerinden söz etmek amacıyla kaleme aldığını belirttiği *Helvâ vü Nân*, Acem ülkesinde Belh şehrinde İbrâhîm Edhem'in padişahlığı sırasında geçmektedir. Padişahın meddahı olan dervişin Hz. Ali için ekmek ve helva istemesi nedeniyle bir Hâricî tarafından dilinin, elinin, ayağının kestirilip viraneye atılması etrafında gelişen olayların anlatıldığı bu hikâyede kahramanlardan “derviş ve yiğit” Hz. Ali'yi sevenlerin, “baba” ise Hâricîlerin temsilcisi konumundadır. Hz. Ali tarafında olduğunu ve ona duyduğu sevgiyi saklamayan şairin amacı, bu temsilciler aracılığıyla Hâricîlerin ne kadar

27 *Helvâ vü Nân*'ın nüshalarının büyük kısmı, 15. yüzyıl ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı belirtilen Yemini'nin, telif tarihi H.925/M.1519 olan *Fazilet-nâme'si*yle (Tepeli 2002: 3) başlayan bir mecmuanın içinde yer almaktadır. Mecmuaların birbirinin kopyası olup olmadığı yolunda yapılacak bir çalışma sonucunda içindeki diğer metinlerin de *Fazilet-nâme* ile aynı yüzyıla ait olduğu sonucuna ulaşırsa, bu bilgi Seher Abdal'ın yaşadığı yüzyıla ışık tutabilecek bir veri olarak değerlendirilebilir.

kötü olduğunu göstererek onlara hakaret etmek; Hz. Ali ve onu sevenlerin de ne denli iyi olduklarını ortaya koyarak onları yüceltmektir. Şair, anlattıklarının inandırıcılığını artırmak için Hızır ve Hz. Ali'nin mucizelerine/kerametlerine yer vermiş görünmektedir. Benzeri metinlerden farklı olarak, Hz. Ali-Hızır özdeşliğinin görülmediği bu manzumede Hz. Ali, Hızır tarafından tavaf edilecek ve ona emredek kadar üstün ve önemli bir konumdadır. Aslında Seher Abdal yalnız, *Helvâ vü Nân*'da anlattıkları sayesinde Hz. Ali ve on iki imam sevgisiyle dolu bir şair olduğunu göstermekle kalmamış, metnin beyit sayısını da (1+3+8+: 12)'yi oluşturacak şekilde tasarlayarak bunu şekil aracılığıyla ikinci kez ortaya koymuştur. Seher Abdal'ın, Şiilik/Alevilikle ilgili unsurlara yer verdiği *Helvâ vü Nân*, özellikle ölümlerin rahat etmeleri amacıyla yapılan ve farklı şekillerde Doğu kültüründe hâlâ devam eden helva ve ekmek dağıtma geleneğinin eskiden İran'da Hz. Ali için de yapıldığını göstermesi yönüyle önemli bir metindir. Duygu ve düşüncelerini, mesnevî nazım şekli ve aruz ölçüsünü kullanarak düzenlediği *Helvâ vü Nân* hikâyesiyle okurla paylaşan Seher Abdal, bize klasik edebiyatla halk edebiyatı arasındaki sınırın çok katı olmadığını da işaret etmektedir.

Kaşîde-i Seher Abdâl

Helvâ vü Nân*

mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülün

1. İllâhî cümleye Rabbü'l-^c azîmsin

Ki bismillâhî rahmâni'r²⁹-rahîmsin

1. Ahdâsın lâ-şerîk yokdur nazîrûñ

Ki sensin dest-gîri her faķîrûñ

2. Senüñ nûruñdan oldı enbiyâlar

Zuhûra geldi cümle evliyâlar

3. Muḥammed pîşvâ-yı ehl-i dîndür

Resûlu'llâh şâh-ı mürselîndür

4. Vaşîdür aña Ḥaķ emriyle Ḥayder

Muḥammed ümmetine oldı reh-ber

28 * MK.249a-252b; AK.9a-12b; H.139b-142a; M.298-303.

H. M.: Güfte-i Nazm-ı Seher Abdâl Kaşîde-i Helvâ vü Nân MK.; Güft Nazm-ı Seher Abdâl Kaşîde-i Helvâ vü Nân AK.

29 bismillâhî rahmâni'r: bismillâhî'r-rahmâni'r MK. AK. H. M.

1. Eger söylersen ālin söyle anuñ³⁰
‘Azāb-ı āh̄iret çekmeye cānuñ
2. Kulağ tut eydeyüm bir hoş hikāyet
Ne mu‘cizler kıılır Şāh-ı Velāyet
3. ‘Acem’de var idi bir şehri muhkem
O şehre dirler idi Belh-i A‘zem
4. Ki İbrāhīm Edhem ol zemānda
Maḳām idinmiş idi ol mekānda
5. Aḡa irmiş idi faẓl-ı İlähī
Ol idi şehri Belh’ün pādīşāhı³¹
6. Meger günlerde bir gün cum‘a günü
Göge çıkmış idi muḳrebler ünü³²
7. Var idi anda bir meddāhı şāhuñ
Oḳurdı medh̄in ol faẓl-ı İläh’uñ
8. O gün mescide gelüp ol mevālī
Ayağ üzre tırup medh̄ itdi āli
9. Oḳudı medh̄in āl-i Muştafā’nuñ
Daḡı vaşfını kıldı Murtaẓā’nuñ
10. Didi iy ḳavm ki sizden ḥācetüm var
Ḳabül olursa taḳrīr idem iy yār
11. Kim ola bunda bir ḳavline gercek
Vire Şāh ‘ışḳına ḥelvā vü etmek³³
12. Mübārek gün bu gün cum‘a günidür
Saḡīnün ‘ıdı merdūduñ dūnidür
13. Baḡa her kim virürse nān ü ḥelvā³⁴

30 ālin söyle anuñ MK. H. M.: söyle ālin anuñ AK.

31 ol idi MK. AK. M.: ol H./şehir-i Belh’ün MK. AK.dk.: Belh şehrinün AK. Belh şehrin H. M.

32 günlerde MK. AK. H.: günlerinde M./göge: göye MK

33 ḥelvā vü etmek MK. AK. M.: ḥelvā nemek AK.dk. ḥelvā vü etmek H.

34 ü AK.: - MK. H. M.

- Müyesser ola Hax dīdārī ferdā
14. Biri eydür ki maqşūd oldı hāşıl
Otur gel yirüñe iy merd-i kāmīl
15. Virem ‘ışķına Şāh’uñ hānumānum
Fidā olsun ‘Alī yolına cānum
16. İşidüp bu sözi meddāh ol dem
İnanup rāst söyler şandı ol hem³⁵
17. Du‘ ā kıldı didi var ola cānuñ
Hudā artura senüñ hānumānuñ
18. Meger kim ol münāfıķ naħs ü ebter³⁶
Göñülden buğz iderdi Şāh’a ol hār
19. Namāzı kıldı ol it taşra geldi
O meddāhuñ elin eline aldı³⁷
20. Alup evine geldi ol faķīri³⁸
İşit meddāhı n’eyler ol hāķīri
21. Didi meddāha ol mel‘ ün-ı murdār
Ne istersin baña tız söyle tekrār
22. Ol ite hālını ‘arz itdi meddāh
Didi meddāha ol mel‘ ün-ı güstāh
23. Kimüñ ‘ışķına istersin buları³⁹
Qazādan qurtarur mı seni bārī
24. Didi meddāh be-‘ışķ-ı Şāh-ı Hayder
Kim anuñ ālidür Şebbīr ü Şebber⁴⁰

35 rāst MK. AK.: ıoğrı H. M./ol hem AK.dk. M.: hem MK. ol dem AK. H.

36 ü MK. AK.: - H. M.

37 namāzı MK. H. M.: namāz AK.

38 evine MK. H. M: ardına H.

39 buları MK. H. M: bunları AK bu nānı AK.dk.

40 Şebbīr ü Şebber: Şeppīr ü Şepper AK. Şübeyr ü Şeber H. Şebbīr ü Şīr-per M. Kelimeler H.’de harekelenmiş ve yanına da “Hüseyn ve Hasan vezninde” notu düşülmüştür.

25. Resülün kıretü'l-ı-ı aynı bulardur
Bularuñ yolına cân viren erdür
26. Dilerem senden iy merd-i suhan-dân
ı Alı ı ışkına vir helvâ ile nân⁴¹
27. Ğazab kıldı didi iy merd-i ğâfil
Virem helvâ yirine zehr-i kıtil
28. Var idi bir ğulâmı ol pelidün
Ğudâ vü Muştafâ'dan nâ-ümüdün⁴²
29. Buyurdı ol kıula kim tız buni baş
Bu ğüstâhuñ dibinden dilini kes⁴³
30. Başup ol dervîşüñ kesdi dilini
İki ayağını dağı elini⁴⁴
31. Didi ol Ğâricî bî-dîn [ü] mel'ün
Cezâñı bulduñ iy ğüstâh [ü] mağbün
32. ı Alı'nün ı ışkına çıķduñ dilünđen
Var imdi seni kırtarsın ğamuñdan⁴⁵
33. Kıula buyurdı ğötür tuymasun yâd
Yine gel ben de seni kılam âzâd⁴⁶
34. Ğötürüp bir çuvâla kıoydı anı⁴⁷
O dervîş-i fakîrün yandı cânı
35. Çuvâlı arķasına urdı ol kıul
Ol it ğitdi işine oldı meşğül

41 vir MK. AK.: vir başa H. M./ile MK. AK.: - H. M.

42 Muştafâ'dan MK. AK. M.: Muştafâ H.

43 baş MK. AK.: aş H. M./kes MK. AK. H.: kesin M.

44 dağı MK. H. M.: dağı iki AK.

45 imdi AK. H. M.: amdı MK./ğamuñdan H. M.: bu ğamdan MK. AK. Sözlüklerde bu beyitte ğeçen "dilünđen çıķ-" şeklinde bir deyim belirlenememiştir. Deyimin "dilünđen çek-" olabileceğini düşünüyöruz. Ancak karşılaştırdığımız nüshalarda farklılık bulunmaması nedeniyle sadece bu noktaya işaret etmekle yetindik.

46 ben de MK. AK.dk. H. M.: ben AK./kılam MK. AK.dk. H. M.: ideyüm AK.

47 kıoydı MK. AK.: kıodı H. M.

36. İletüp ol faķiri bir vīrānda⁴⁸
Bıraķdı cānı ķalmıřdı bedende
37. İşit kim ol faķirüñ ħāli n’oldı
Ĥızır peyğam-ber ol dem anda geldi
38. Yaturdı ol faķir ü zār dervīř⁴⁹
Eli ayağı yoķ yatmışdı dil-rīř
39. Ĥızır şundi başın dizine aldı⁵⁰
Mübārek parmağın ağzına şaldı
40. Dili söyledi ol dem didi “řaddaķ”
Ne kiřisin didi iy mażhar-ı Ĥaķ
41. Eliyle ayağın şığadı vü hem⁵¹
Sevinüp şurıgeldi ķalmadı ġam
42. Yüzini Ĥızır’uñ ayağına sürdi
Yirinden ķalkdı el ķavřurdu řurdu⁵²
43. Didi Ĥızır’a ki iy kān-ı mürüvvet
Ki senden ben faķire irdi rāĥat
44. Mübārek ismüñi bağışla luř it
Bu ben üftāde ķula merĥamet it⁵³
45. Ĥızır eydür ki ben Ĥızır-ı nebīyem
Muĥibb-i Murtażā řāh-ı Velī’yem⁵⁴
46. řavāf itmege varmışdum ‘ Alī’yi
Erenler serveri řāh-ı Velī’yi⁵⁵
47. Baņa didi ki iy Ĥızır-ı birāder

48 vīrānda AK. H. M.: vīrānede MK.

49 ü MK. AK.: - H. M.

50 başın MK. H. M.: tā başın AK.

51 Eliyle MK. AK.dk. H. M.: Elin AK./vü AK. H. M.: - MK.

52 el MK. AK.: ayağ H. M./ķavřurdu MK. AK.: ķavuşdurdı AK.dk. üzere H. M.

53 ben MK. AK. H.: men M.

54 ben MK. AK. H.: men M./Ĥızır-ı H. M.: Ĥızırı MK. AK.//Muĥibb-i AK. H. M.: Muĥibb ü MK.

55 Bu beyit H. ve M.’de yoktur.

- Yüri imdi ki Belğ şehirine var⁵⁶
48. Muḥıbbüm bir kişi var anda iy yār
Dilin zılm ile kesdi bir şaķı var
49. Var imdi dest-gır ol ol faķıre
Cezādan ķurtıluban rāḫat'ire⁵⁷
50. 'Alı emriyle geldüm bunda iy yār
Yirüñden tır hemān ol mescide var⁵⁸
51. Varup ḫelvā ile nān iste anda
'Alı'nün ismini aḫ ol mekānda
52. Velāyet menba'ınuñ emridür bil
Ne kim ta' lım ķıldumsa anı ķıl⁵⁹
53. Göresin ķudretini ol Ḥudā'nuñ
Görine mu' cizātı Muştafā'nuñ⁶⁰
54. Ḥızır bu nuṭķı didi ğā'ib oldı⁶¹
Sürüp meddāḫ-ı Ḥaķ mescide geldi
55. İçerü geldi ķıldı taḫ namāzın⁶²
Ḥudā'ya eyledi nāz ü niyāzın
56. Namāzdan şonra dir iy ehl-i imān
Ki sizden isterem ḫelvā ile nān
57. Ḥudā rāzı vü sizden Muştafā hem
Ḥudā'dan dilerem görmiyesiz ğam⁶³

56 ki AK.: kim MK – H. M./iy Ḥızır-ı MK.: iy Ḥızır nebı AK. Ḥazret-i Şāḫ iy H. M./ imdi MK. AK.: şimdi H. M./ki MK.: ki tırma AK. tırma H. M.

57 ol ol H. M.: ol MK. ol o AK.// ķurtıluban MK. AK.: ķurtılup H. M./ rāḫat'ire MK. AK. H. M.: rāḫata ire AK.dk.

58 Yirüñden tır: Tır yirüñden MK. AK. Yüri sen H. M.

59 ķıldumsa MK. AK. H. M.: ķıldıysa AK.dk.

60 Görine mu' cizātı MK. AK.dk. H. M.: Görüp mu' cizātuñ AK.

61 didi MK. H. M.: didi vü AK.

62 içerü: içeri MK. H. M./geldi: girdi AK.dk.

63 Ğam MK.: vehm AK. H. M.

58. abl eyleŒ szmi bu arada⁶⁴
 lh iresiz cümle murda
59. Hemn-dem bir yigit urdu yirinden
 Vireym baŒum üzre didi cndan⁶⁵
60. Eger cn daŒı isterseŒ i dervŒ⁶⁶
 Fid yoluŒa cnum ekme teŒvŒ
61. Namzı ıldı bular aŒra geldi⁶⁷
 O meddhuŒ elin eline aldı
62. Elin eline aldı girdi yola
 Œit kim bularuŒ aŒvli n'ola⁶⁸
63. Giderek geldiler bir hb sarya
 Ki bir kez gelmiŒ idi ol araya
64. Elin kesdkleri apuya geldi
 ine orku dŒdi fikre vardı
65. Didi kim iy Hudy bu ne hldr
 Ne hikmetdür bu hli baŒa bildr⁶⁹
66. kisi bile ir girdiler hem
 Ol evdr gördi kim ekmiŒ idi am⁷⁰
67. DŒek dŒediler gedi oturdu
 Œine nn ile helv getürdi
68. ki yüz altun ile bir 'imme
 Bilesince odı bir hb cme⁷¹

64 abl eyleŒ szmi: Szmi abl eyleŒ MK. AK. H. M.

65 cndan AK. H. M.: hn MK.

66 eger MK. AK. H. M.: ki AK.dk./cn AK. H. M.: cnum MK../i AK. H. M.: - MK

67 Namzı MK.: Namz AK. H. M./bular: bunlar MK. AK. H. M.

68 bularuŒ H. M.: bunlaruŒ MK. AK.

69 hli H. M.: hl MK. AK.

70 ir AK.: iri MK. H. M.//evdr MK. H. M.: evde AK.

71 ile MK. H. M.: ile hem AK.//odı MK. AK.: oydu AK.dk. H. M.

69. Didi hoş geldün iy ferhunde-dîdâr⁷²
Sa^ç âdetlü kişisin tâli^ç ün var
70. Severem cân ile şâhib-kemâli⁷³
Didi ma^ç zür tutasın iy mevâlî
71. Qabül it tuhfesini ben faqrûn
Ki tuhfesi haqr olur faqrûn⁷⁴
72. Yüzün meddâhuñ ayağına sürdi
Yirinden kalkdı el bağladı tırdı⁷⁵
73. Didi meddâh aña kim iy cevân-merd
Murâduñ hâşıl olsun görmegil derd⁷⁶
74. Didi bir müşkilüm var haylı düşvâr⁷⁷
Kerem kıll müşkilüm hall eyle iy yâr
75. Ki ben bir dağı bunda gelmiş idüm
Gelüp bu evde mecrûh olmuş idüm⁷⁸
76. Bu hâli baña bildür ne kişisin
Ya aduñ ne kimüñ hem bilişisin⁷⁹
77. Beni hoş tutduñ iy ferhunde-dîdâr⁸⁰
Dilerem Hâk saña olsun nigâh-dâr
78. Yigit eydür eyâ meddâhı Şâh'ıñ⁸¹
Bu işlerde senüñ yoqrdur günâhuñ
79. Gel ardumca varalum gör nedür hâl

72 ferhunde- AK.: ferhunde-i MK. ferhund H. M.

73 kemâli AK. H. M.: kemâl MK.

74 ben MK. AK.: men H. M.

75 el AK. H. M.: al MK.

76 görmegil derd AK. H. M.: bu dem gel düd MK.

77 bir MK. AK.: - H. M.

78 ben MK. AK.: men H. M./eve MK. AK. H.: evde M.

79 aduñ ne: aduñ ne ya AK. /bilişisin: milletisin MK. bilteni (?) MK.dk.

80 beni MK. AK. H.: meni M.

81 eyâ MK. AK. M.: âyâ H.

- Ne olmuşdur saña keşf ola aḥvāl
80. Göresin müşkilüñ ḥall ola iy yār
Saña keşf ola bu ḥikmetden esrār⁸²
81. Alup meddāḥı bir ḳapuya geldi
Ḳapu miftāḥını eline aldı⁸³
82. İlerü yürüdi ḳapuyı açdı
Ḳapuyı açuban girüye ḳaçdı⁸⁴
83. Didi meddāḥa kim gir bu eve gör
Gözüñe ne görünür ḥalini şor
Gözüñe ne görünür ḥalini şor
84. İşidüp bu sözi meddāḥ der-ḥāl
İçerü girdi ḳadem başdı fi'l-ḥāl⁸⁵
85. Ne gördi evde bir ḥırs-ı bed-endış⁸⁶
Ki zencîr ile baḡlu gördi dervîş
86. Hemân bir ḳara ayu olmuş iy cân
Aḳar aḡzı içinden zift ü ḳaṭrân⁸⁷
87. Bu ḥālî gördi çün dervîş ol dem
İçi nūr ile ṭoldı ḳalmadı ḡam
88. Yir öpdü secde ḳıldı şād oldu
Ḥudâ'nun birliğine şükr ḳıldı
89. Başın ḳaldırdı meddāḥ eydür iy dūn⁸⁸
Cezāñı nice bulmuşsın i mel' ün
90. Bi-ḥamdi'llāḥ yine ben zinde oldum

82 ola bu MK. AK.: olur bir H. olur bu M.

83 aldı MK. AK.dk. H. M.: virdi AK.

84 yürüdi MK. AK.dk. H. M.: vardı AK.//açuban MK. AK.: açup H. M.

85 içerü MK.AK.: içeri H. M.

86 ḥırs-ı: ḥırş-ı AK. (AK.'da harekeli)

87 Hemân bir MK.AK.: Hemân-dem AK.dk. Baḳdı bir H. M./ayu MK.AK.: ayı H. M.//içinden MK.AK.: içinde H. M.

88 eydür AK. H. M.: - MK.

- Ser-ā-ser hānedān nūriyla ʔoldum⁸⁹
91. Gör ol Şāh-ı cihān-dār-ı emīri
Anuñ himmeti beni ʔıldı diri⁹⁰
92. Resūlūñ hānedānı hürmetiyçün
‘Alī’nūñ āb-ı rūyı ‘izzetiyçün
93. Hūdāvend-i cihān Hāllāḫ-ı ‘ālem⁹¹
Gör āhir meni ʔıldı şād [ü] hurrem
94. O mel‘ ün baḫdı çün meddāḫı gördi⁹²
Hemān-dem āh idüp yüz yire urdı
95. Aḫardı gözlerinden ḫan ü irin
Ḫıılır feryād ü efgān zārī biñ biñ⁹³
101. Tükürdi yüzine meddāḫ ol itüñ
Dönüp yüzine baḫdı bu yigitüñ⁹⁴
102. Didi gördüñ mi bu aḫvāli iy cān
Ne ḫudret eylemişdür Ferd [ü] Sübhān
103. Yigit eydür eyā meddāḫ-ı ḫoş-rū
Saḫa ḫulm eyleyen mel‘ ün durur bu⁹⁵
104. Benüm babamdur ol mel‘ ün-ı bī-dīn⁹⁶
‘Alī’ye eyler idi buḫḫ ile kīn
105. Bu gice bunda geldi Hāzret-i Şāh
Ol it daḫı yaturdı şöyle güm-rāh
106. Yürüyüp Şāh buña bir depme urdı

89 ben MK. AK. M.: men H.

90 ol MK. AK.: - H. M./Şāh-ı MK. AK.: Şāhi H. M./cihān-dār-ı AK. H. M.: cihan-dārı MK./beni MK. AK.: meni H. M.

91 Hāllāḫ-ı ‘ālem MK. AK. H. M.: Rezzāḫ ü ‘ālem AK.dk.

92 çün MK. H. M.: çü AK.

93 ü H. M.: - MK. AK./irin MK. H. M.: irin AK./Ḫıılır H. M.: Ḫıılırdı MK.AK./ü efgānMK. AK.: efgān ü AK.dk. fīgān H. ü fīgān M. /zārī AK.: zār MK. AK.dk. H. M.

94 yüzine meddāḫ: meddāḫ yüzine MK. AK. H. M.//yigitüñ H. M.: yigidüñ MK. AK.

95 eyā MK. AK. M.: āyā H. //mel‘ ün durur AK. M.: mel‘ ündur MK. H.

96 mel‘ ün-ı MK. H. M.: mel‘ ün ü AK.

- Ol it bir qara ayu oldı tırdı⁹⁷
107. ‘ Alī eydür eyā hırs-ı münāfık
‘ Azābuñdur bu şüret saña lāyık⁹⁸
108. Benüm muḥıbbümi iy kelb-i murdār⁹⁹
Sebeb nedür ki kılduñ şöyle bızār
109. İ seg şerm eylemedüñ mi Hudā’dan¹⁰⁰
Utanmaduñ mı āḫir Muştafa’dan
110. Bu la‘ net tavkıñı boynuña taqduñ
Cehennem odına cānuñı yaqduñ
111. Hezārān la‘ net olsun iy münāfık
Senüñ cānuña la‘ net oldı lāyık
112. Bu nuḫkı didi Ḥayder gā’ib oldı
O mel’ ün kendü bed fi’ liyle qaldı¹⁰¹
113. Bu ḥayretde hemān-dem gitdi ‘ aqlum
Bilüm tağıldı vü qalmadı fikrüm¹⁰²
114. Didüm iy pādişāhlar pādişāhı
Bu ḥālī kimseye virme İlāhī¹⁰³
115. Cezāsıdur ki kılduñ bu la‘ ĩni¹⁰⁴
Qoyup ĩmānı terk itmişdi dīni
116. Kimesne olmasun diyü ḥaber-dār¹⁰⁵
Tutup zencīr ile baqladum iy yār

97 Yürüyüp M.: Yürüyüp MK. AK. H.//ayu MK. AK.: ayı H. M./oldı MK. AK. M.: olup H.

98 hırs-ı H.: hırş ü MK. M. hırş ü AK.//bu şüret saña MK. AK. M.: saña bu şüret H.

99 kelb-i MK. H.: kelb ü AK. kelp-i M.

100 seg MK. AK.: şaḫı H. M.

101 kendü MK. AK.: kendi H. M.

102 “Bilüm” kelimesinin ikinci hecesindeki ünlü AK.’da metin içinde “vav”la “bilüm”, sayfa kenarında ise “ye” ile “Bilim” okunacak şekilde yazılmıştır. Diğer nüshalarda ise ünlü için herhangi bir harf kullanılmamıştır.

103 İkinci mısra H.’de yoktur.

104 Birinci mısra H.’de yoktur. la‘ ĩni AK. M.: la‘ neti MK.

105 olmasun AK. H. M.: bolmasun MK.

117. Eger öldürür isem bunu bunda
Ki korçaram olam murdâr ben de
118. Eyâ meddâh-ı dîn-dâr-ı mevâlî¹⁰⁶
Hikâyet şöyle oldu bil bu hâli
119. Bu hâli ben bilürem bir daği sen
Ki bilmem ne kılam ne eyleyem ben¹⁰⁷
120. Benüm anam severdi Şâh'ı cândan
Dimezdi sırrını şaqlardı andan¹⁰⁸
121. Baña dir idi iy cân-ı cihânun
‘Alî’nüñ âlidür rûh-ı revânun¹⁰⁹
122. Kılurdi hubb-ı Şâh’a beni irşâd¹¹⁰
Bu yolda oldu anam baña üstâd
123. Kimüñ kim anası mestüre ola
Anuñ göñli ‘Alî hubbıyla tola
124. Olursa göñlüñ içre hubb-ı Hayder¹¹¹
Cihâna server olduñ iy birâder
125. Eger göñlüñde hubb-ı Şâh ola pür
Cehennem âteşinden olasın dür
126. ‘Alî’yi kim ki cândan kılsa taşdıķ
Kıyâmetde ‘azâb olmaya taħķiķ¹¹²
127. Gel imdi iy mevâlî mü ’min-i pāk
Kıl olaruñ yolına cānuñı ħāk¹¹³

106 eyâ MK. AK. M.: âyâ H./dîn-dâr-ı MK. H. M.: dîn-dârî AK.

107 ben MK. AK.: men H. M.//kılam MK. AK.: kıldı H. M./ne eyleyem: n’eyleyem MK. AK. n’eyleyeyüm H. M.

108 cândan MK. AK. H. M.: cihânı AK.dk.//andan MK. AK. H. M.: anı AK.dk.

109 cân-ı: cân ü H. M.//rûh-ı: rûhı MK. AK.

110 beni MK. AK.: meni H. men M.

111 içre MK. AK.: içinde H. M.

112 kılsa AK.: kılsa MK. kıla H. M.//‘azâb MK. AK. H. M.: ‘azâba AK.dk./taħķiķ MK. AK. H. M.: lâyıķ AK.dk.

113 olaruñ MK. H. M.: evlâduñ AK.

128. Olursañ Muştafâ āline çāker
Saña reh-ber ola ol Şāh-ı Hāyder¹¹⁴
129. Be-ħaqq-ı Şāh-ı ‘ālem Müctebā hem
Be-ħaqq-ı Şāh Hüseyn-i Kerbelā hem
130. Ki Zeyne’l-‘Ābidīn Bākır ü Ca’ fer
Ki bilgil bular oldı saña reh-ber¹¹⁵
131. Be-ħaqq-ı Kāzım [ü] Server Rızā hem
Taķı vü bā-Naķı mīrān-ı ekrem¹¹⁶
132. Be-ħaqq-ı ‘Askerī ya’ nī Hāsan bil
Bularuñ yolına cānuñ fidā ķıl
133. Ki bilgil Mehdī’dür nūr-ı peyām-ber
Ki ya’ nī sırr-ı hem Şāh-ı Ğāzanfer¹¹⁷
134. Muħammed’dür murād-ı her dü ‘ālem
Ķamunuñ ser-tācı maķşūd-ı Ādem¹¹⁸
135. Eger ālini evlādını anuñ
Severseñ nūr ola cism ile cānuñ¹¹⁹
136. Seher Abdāl Şāh’uñ kemteridür¹²⁰
Ki Sulţān Seyyid anuñ serveridür
137. Laķab Baţţāl Ğāzī ismi Ca’ fer
Bu yolda ben faķīre oldı reh-ber¹²¹
138. Dilerseñ olasıñ āteşden āzād
Cemāl-i Muştafā’ya vir şalāvāt
Temmet¹²²

114 reh-ber MK. AK. H.: rehper M.

115 Ki Zeyne’l-‘Ābidīn MK. AK. M.: Be-ħaqq-ı Zeyne’l-‘Ābidīn H./bular H. M.: bunlar MK. AK.

116 vü bā- MK. AK.: vü yā H. M./mīrān-ı AK. H. M.: seyrān-ı MK.

117 nūr-ı peyām-ber H. M.: nūri peyğam-ber MK. AK.//sırr-ı MK.: sırrı vü AK. sırr ü H. M.

118 murād-ı H. M.: murādı MK. AK.//Ķamunuñ MK. AK.: Cümleñüñ H. M./ser-tācı MK.: ser-tācı vü AK. ser-tāc ü H. M./maķşūd-ı AK.: maķşūdı MK. H. M.

119 cismüñle: cism ile MK AK. cisminele AK. cümle H. cemīle M.

120 kemteridür H. M.: bir kemteridür MK. AK.

121 ismi AK. H. M.: ism MK. AK.dk.// ben MK. AK.: men H. M./reh-ber MK. AK. H.: rehper M.

122 Temmet MK. AK.: - M. Āmentü bi’llāhi’l-‘azīm ve tevekkeltü ‘Aliyyün Hāyü’l-ııayyüm H.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Şerif (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Âmilî Bahâüddin Muhammed (1282). *Kitâb-ı Nân u Helvâ, Dârü't-Tibâ'ati'l-Aliyye*.
- ARENDONK, C. Van (1987). "İbrâhim", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 5/2, İstanbul: MEB, s. 886-887.
- AYTAŞ, Gıyasettin (1998). Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezinde Bulunan Yazma ve Basma Eserler, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı: 5, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/05-135-138.pdf (Erişim: 23.06.2010). [BAYRI], Mehmet Halit (31 Kânunusani 1929). "Seher Aptal", *Hayat Mecmuası*, Sayı: 114, s. 183-184.
- Bektaşî Dergâhı, "Seher Abdal", <http://bektasidergahi.blogcu.com/seher-abdal/3552695> (Erişim: 20 Mayıs 2010).
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1999). *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (15. yy.'a kadar)*, İstanbul: Kitabevi.
- DAĞLI, Yücel; İŞLİ, E.N.; SERBEST, C.; TÜRE, D.F. (2001). *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Kataloğu*, İstanbul: YKY.
- DURBİLMEZ, Bayram (2002). "Türk Kültüründe Abdallar ve Abdal Mahlaslı Halk Şairleri", *Yol / Bilim, Kültür, Araştırma*, Sayı: 18, s. 54-67.
- ERCİLASUN, Bilge (2006). "Servet-i Fünun Edebiyatı'nda Tenkit", *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 489-583.
- ERDOĞAN, Kutluay (tarihsiz). *Alevilik Bektaşilik*, Yeniüzyıl Kitaplığı: İletişim Yayınları.
- [ERGUN], Sadeddin Nüzhet (1930). *Bektaşî Şâirleri*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1955). *Bektaşî Edebiyatı Antolojisi. 1. Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1963). *Alevi-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp.
- KAPLAN, Mehmet (1985). *Tip Tahlilleri-Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAYA, Doğan (24 Mart 2002). "Cönklerden Gün Işığına: Abdal Mahlaslı Halk Şairleri", http://www.dogankaya.com./fotograf.abdal_mahlasli_halk_sairleri.pdf (Erişim: 09.05.2010).
- KORKMAZ, Esat (2005). *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

KOZ, Sabri (2004). “Bir Bektaşî Mecmuası ve Âşık Hüsni Baba”, *Alevilik*, (Hazırlayanlar: İsmail Engin/Havva Engin), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kul Dermânî, <http://www.ehlibeytim.com/forum/index.php/topic,534.30.html> (Erişim: 30.06.2010).

LEVEND, Âgâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt: I, Ankara: TTK.

MERAL, Hayreddin (2010). “Atebat-ı Âliye(Necef, Kerbelâ, Kâzimiye, Semerra)”, *Yüce Devlet Dergisi*, Sayı: 4, 15 Şubat, <http://www.yucedevlet.com/haber/322-atebat-i-aliye-necef-kerbela-kazimiye-semerra.html> (Erişim: 30.06.2010).

MÜNZEVÎ, Ahmed (1351). *Fihrist-i Nüşahâ-yi Hattî-i Fârsî*, Cilt: 4, Tehrân: Mü'essese-i Ferheng-i Mintka'î.

NOYAN, Bedri (2001). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevilik*, Cilt: IV, Ankara: Ardıç Yayınları.

OCAK, Ahmet Yaşar (1990). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır veya Hızır İlyas Kültü*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

OCAK, Ahmet Yaşar (1992). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara: TTK.

ONAY, Ahmet Talat (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÖZ, Baki (2000). “Seyyid Battal Gazi ve Seyyid Gazi Tekkesi'nin Türk İslam İnanç Kültür Tarihinde Yeri”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Sayı: 14, www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi/dosyalar/14-189-198.pdf (Erişim: 20.05.2010).

ÖZMEN, İsmail (1998). *Alevi-Bektaşî Şairleri Antolojisi*, Cilt: 2, Ankara: TTK..

PARLATIR, İsmail; HAZAI, György (2007). *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu*, Ankara: TÜBA Yayınları.

ROSSI, Ettore (1953). *Elenco Dei Manoscritti Turchi Della Biblioteca Vaticana*, Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.

SAMANCIGİL, Kemal (1946). *Alevî Şairleri Antolojisi*, İstanbul: Emniyet Kitaphanesi.

SARAÇ, M. A. Yekta (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: 3F Yayınevi.

ŞEMÎSÂ, Sirûz (1386). *Ferheng-i Telmîhât*, Tehrân: Çâphâne-i Tâbeş.

TARLAN, Ali Nihad (1966). *Ahmed Paşa Divanı*, İstanbul: MEB.

TEPELİ, Yusuf (2002). *Derviş Muhammed Yemînî, Fazîlet-nâme I (Giriş-İnceleme-Metin)*,

Ankara: TDK.

ULUDAĞ, Süleyman (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

YILDIZ, Serhat (2002). "Sermed Divânı, İnceleme-Metin", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

